

Adatlap¹ témahirdetési javaslatához a Csonka Pál Doktori Iskola Tanácsa részére

Témavezető² neve: Maróty Katalin
e-mail címe³: marotzy@gmail.com

Téma címe: Egyházak építészeti pályázatai a magyar historizmusban

A **téma** rövid leírása⁴:

Az építészeti tervpályázatok célja, hogy egy adott feladat megoldására a megbízó kiválaszthassa a legjobb tervet és tervezőt. A versenyhelyzet különleges körülményeket teremt, egy ilyen esemény így túlmutat a közvetlen megbízással zajló tervezési folyamaton. A pályaművek a szakma és társadalom felé is reprezentatív céllal készülnek, egymással összevetve többet mondanak az utókor számára; nem pusztán ötletek egy-egy konkrét épület megvalósulása előtt, hanem a mindenkori építészeti gondolkodás és tervezési módszertan lenyomatai az építészeti írás szövegei mellett.

A nyugati világ építészetének történetét végigkísérte a tervezők és tervek versenyztetése. Elsősorban különleges helyzetekben: reprezentatív építkezések során, illetve addig nem látott technikai kihívások megoldásának keresésekor fordult elő, hogy több alkotó egyéni választát összevetve, a legjobbnak gondolt koncepciót választották és annak szerzőjét bízták meg a megvalósítással. Magyarországon a XIX. század közepétől – a polgárosodás folyamatával párhuzamosan – figyelhetjük meg a tervezők nyílt versenyztetésének elterjedését. A korábban is figyelmet kapott nagy középületek pályázatain túl – Országháza (1844), Magyar Tudományos Akadémia Palotája (1861), Ideiglenes képviselőház (1865), Magyar Királyi Operaház (1873), Parlament (1881) – az eseménytörténet egyre több eleme válik ismertté, egyes épületek és a szaktörténet tekintetében is.

A doktori kutatás célja a magyar historizmus építészeti-pályázati kultúrájának egy fontos szeletét részletező módon feltárni. A XIX. században születő és fejlődő magyar pályázati világban külön megbízói csoportot jelentettek a magyarországi egyházak. A kutatás feladata a jellemző épülettípusok –

¹ Az adatlapot egy példányban kinyomtatva és aláírva a Szilárdságtani Tanszék titkárságára, elektronikus változatban pedig a Doktori Iskola titkárának (Kóródy Anna, korody@eik.bme.hu) kell eljuttatni. A témahirdetés elfogadása esetén az adatlap felkerül a Csonka Pál Doktori Iskola (<http://www.szt.bme.hu/index.php/oktatás/csonka-pál-doktori-iskola>), a témahirdetés rövid leírása pedig az Országos Doktori Tanács (<http://www.doktori.hu/>) honlapjára.

² A témahirdetés elfogadása automatikusan a témavezető akkreditációját is jelenti az azévi felvételi eljáráshoz.

³ Kérjük, olyan elérhetőséget adjon meg, ahová biztossággal küldhetünk hivatalos értesítéseket.

⁴ A téma (szóközökkel) 2000-4000 leütés hosszú. A jelentkező hallgatókat bővebben tájékoztató változatot, (mely a téma fent megadott releváns nemzetközi irodalmára tételesen hivatkozik) kérjük a mellékletben megadni.

templom, zsinagóga, iskola – és természetesen felekezeti hovatartozás – katolikus, református, evangélikus, izraelita, ... – szerinti építészettörténeti kutatás elvégzése. Különös figyelem fordítandó arra, hogy az egyházi kiírású építészeti megmérettetések mennyiben hasonlítanak, vagy különülnek el a többi pályázattól a kiírások, eljárásrend, részvételi hajlandóság, megvalósulás,... tekintetében.

A téma szorosan kapcsolódik az Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken végzett – szakrális építészettel kapcsolatos– és a témavezető által irányított folyamatban lévő – a késő-historizmus pályázatainak átfogó megismerésére irányuló – kutatásokhoz. A tanszéki kutatásokhoz kapcsolódóan az egyházi pályázatok elhelyezendőek az adott felekezet építészeti kultúrájában a stílus és a térformálás tekintetében is.

A **téma** meghatározó irodalma:⁵

- ERIK MATTIE-CERES DE JONG (szerk.): *Architectural competitions 1792-today*. Taschen, Köln, 1994.
- SISA JÓZSEF (szerk.): *A magyar művészet a 19. században - Építészet és iparművészet*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris, Budapest, 2013.
- GÁBOR ESZTER, VERŐ MÁRIA (szerk.): *Az ország háza. Buda-pesti ország-háza tervek 1784–1884*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2000.
- HAJNÓCZI GÁBOR: Nemzeti építészetünk stíluskérdései az akadémia székházára kiírt pályázat körüli vitában. In: *Építés- Építészettudomány*. XVII. évf. 1985. Nr. 1–2. pp. 81–108.
- KEMÉNY MÁRIA: Stílusválság vagy legitimitási válság? In: *2000*. Irodalmi és társadalmi havi lap III. évf. 1991. Nr. 1. pp. 57–61.

A **téma** hazai és nemzetközi folyóiratai⁶:

- *Architektura & Urbanismus* (Scopus, WoS)
- *Építés- Építészettudomány* (Scopus)
- *Periodica Polytechnica Architecture*
- *Ars Hungarica*
- *Architectura Hungariae*
- *Acta Hungariae Artium* (WoS)
- *Zeitschrift für Kunstgeschichte* (WoS)
- *Architectura-Zeitschrift für Geschichte der Baukunst* (WoS)

⁵ Minimum 5, maximum 10 cikket vagy monográfiát kérünk felsorolni, melyben feltétlenül szerepelnie kell a legfrissebb, legismertebb eredményeknek.

⁶ Minimum 5, maximum 10 folyóirat megadását kérjük, melyek között feltétlenül szerepelnie kell a PhD fokozatszerzés szempontjából elengedhetetlen (Scopus és/vagy Sci illetve Iconda minősítésű idegen nyelvű folyóiratoknak is. Kérjük, ezeket a periodikákat a felsorolásban jelöljék meg.

A **témavezető** fenti folyóiratokban megjelent 5 közleménye:

- SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Imre Steindl's neo-gothic approach in the Hungarian design competitions of the 1870's. In: *Architektura & Urbanismus*. L. évf. 2016. Nr. 1–2. pp. 92–103.
- NÉMETH NÓRA, MARÓTYZ KATALIN: Stíluskérdések a századfordulón – Két építészeti pályázat háttere. In: *Építés- Építészettudomány*. XLI. évf. 2013. Nr. 3–4. pp. 253–270.
- SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Design Competition for the Fonciere palace, Andrassy Avenue, Budapest: A Pivotal Moment In: *Periodica Polytechnica Architecture*. XL. évf. 2015. Nr. 1. pp. 49–58.
- SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Erzsébet királyné emlékműveinek pályázatai 1900–1920. In: *Architectura Hungariae*. XIV. évf. 2015. Nr. 1. pp. 37–50.
- MARÓTYZ KATALIN: Ybl Miklós és az építészeti közélet – pályázatok a Magyar Mérnök- és Építészegyletben. In: *Ars Hungarica*. XL. évf. 2014. Nr. 4. pp. 489–496.
- SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: A pályázat, mint jelenség a késő-historizáló építészet korában. In: *Építés- Építészettudomány*. 2017. lektorálás alatt

A **témavezető** utóbbi tíz évben megjelent 5 legfontosabb publikációja:

- SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Imre Steindl's neo-gothic approach in the Hungarian design competitions of the 1870's. In: *Architektura & Urbanismus*. L. évf. 2016. Nr. 1–2. pp. 92–103.
- NÉMETH NÓRA, MARÓTYZ KATALIN: Stíluskérdések a századfordulón – Két építészeti pályázat háttere. In: *Építés- Építészettudomány*. XLI. évf. 2013. Nr. 3–4. pp. 253–270.
- HALMOS BALÁZS, MARÓTYZ KATALIN: *Műemlék, rajz, kutatás - Monument, drawing, research: A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének felmérései és kutatásai a gyulafehérvári Szent Mihály-székesegyházon 2000–2013 - Surveys, explorations and research by Budapest University of Technology and Economics, Department for History of Architecture and of Monuments regarding the Saint Michael's Cathedral of Alba Iulia 2000-2013*. OMIKK, Budapest, 2015.
- MARÓTYZ KATALIN: Villa Architecture from the Beginning of the 19th Century to the Turn of the Century. In: Puhl Antal (szerk.) *Great villas of Hungary*. Foibos Bohemia, Prága, 2013. pp. 32–96.
- MARÓTYZ KATALIN: *Wéber Antal építésze a magyar historizmusban*. Terc, Budapest, 2009.

A **témavezető** eddigi doktoranduszai⁷:
(név/felvétel éve/abszolutórium megszerzésének éve/PhD fokozat éve)

- Székely Márton / 2014 / várható abszolutórium 2017 június

Melléklet: a téma bővebb leírása

Budapest, 2017. február 23.

Dr. Maróty Katalin
témavezető

⁷ Kérjük, a témavezetési tevékenységre vonatkozó adatokat abban az esetben is adja meg, ha témavezetőként a DI már korábban akkreditálta, vagy tőzstagként témavezetői akkreditációja nem szükséges.

A téma bővebb leírása

Egyházak építészeti pályázatai a magyar historizmusban

Az építészeti tervpályázatok célja, hogy egy adott feladat megoldására a megbízó kiválaszthassa a legjobb tervet és tervezőt. A versenyhelyzet különleges körülményeket teremt, egy ilyen esemény így túlmutat a közvetlen megbízással zajló tervezési folyamaton. A pályaművek a szakma és társadalom felé is reprezentatív céllal készülnek, egymással összevetve többet mondanak az utókor számára; nem pusztán ötletek egy-egy konkrét épület megvalósulása előtt, hanem a mindenkori építészeti gondolkodás és tervezési módszertan lenyomatai az építészeti írás szövegei mellett.

A nyugati világ építészetének történetét végigkísérte a tervezők és tervek versenyztetése.⁸ Elsősorban különleges helyzetekben: reprezentatív építkezések során, illetve addig nem látott technikai kihívások megoldásának keresésekor fordult elő, hogy több alkotó egyéni választát összevetve, a legjobbnak gondolt koncepciót választották és annak szerzőjét bízták meg a megvalósítással. Magyarországon a XIX. század közepétől – a polgárosodás folyamatával párhuzamosan – figyelhetjük meg a tervezők nyílt versenyztetésének elterjedését. A korábban is figyelmet kapott nagy középületek pályázatain túl – Országháza (1844),⁹ Magyar Tudományos Akadémia Palotája (1861),¹⁰ Ideiglenes képviselőház (1865),¹¹ Magyar Királyi Operaház (1873),¹² Parlament (1881)¹³ – az eseménytörténet egyre több eleme válik ismertté, egyes épületek¹⁴ és a szaktörténet¹⁵ szempontjából is.

⁸ ERIK MATTIE-CERES DE JONG (szerk.): *Architectural competitions 1792-today*. Taschen, Köln, 1994.

⁹ GÁBOR ESZTER, VERŐ MÁRIA (szerk.): *Az ország háza. Buda-pesti ország-háza tervek 1784–1884*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2000.

¹⁰ HAJNÓCZI GÁBOR: Nemzeti építészetünk stíluskérdései az akadémia székházára kiírt pályázat körüli vitában. In: *Építés- Építészettudomány*. XVII. évf. 1985. Nr. 1–2. pp. 81–108., KEMÉNY MÁRIA: Stílusválság vagy legitimitási válság? In: *2000*. Irodalmi és társadalmi havi lap III. évf. 1991. Nr. 1. pp. 57–61., KEMÉNY MÁRIA: *A Magyar Tudományos Akadémia Palotája*. Osiris, Budapest, 2015.

¹¹ Perekály Károly: Egy 100 éves építészeti tervpályázat (A régi pesti képviselőház 1861. évi pályázata). In: *Magyar Építőművészet*. 1962. Nr. 1. pp. 63–64, GÁBOR ESZTER, VERŐ MÁRIA (szerk.): *Az ország háza. Buda-pesti ország-háza tervek 1784–1884*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2000.

¹² *Operaház*. szerk.: Czétényi Piroska. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1987.

¹³ SISA JÓZSEF: *Steindl Imre*. Holnap Kiadó, Budapest, 2005., CSORBA LÁSZLÓ – SISA JÓZSEF – SZALAY ZOLTÁN: *Az Országház*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1993.

¹⁴ MARÓTYZ KATALIN, NÉMETH NÓRA: A századforduló két legfontosabb építészeti pályázata és sajtója I-II.: A Budapesti Áru- és Értéktőzsde. In: *Architectura Hungariae*. X. évf. 2011, Nr. 4.

A doktori kutatás célja a magyar historizmus¹⁶ építészeti-pályázati kultúrájának egy fontos szeletét részletező módon feltárni. A korszak szaksajtója – Építési Ipar/Építő Ipar, Vállalkozók Lapja, Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye és Heti értesítői, Magyar Építőművészet, Magyar Pályázatok, Művészet – alapján az elsődleges adatgyűjtés, melyből a pályázati kiírások ténye és alapvető adatai látszanak, megtörtént.¹⁷ A XIX. században születő és fejlődő magyar pályázati világban külön megbízói csoportot jelentettek a magyarországi egyházak. Az eddig feltárt adatok alapján körülbelül másfélszáz kiírt pályázat kapcsolódik az egyházakhoz.¹⁸ Kérdés, hogy az egyházi kiírású építészeti megmérettetések mennyiben hasonlítanak, vagy különülnek el a többi pályázattól a kiírások, eljárásrend, részvételi hajlandóság, megvalósulás,... tekintetében. A kutatás feladata a jellemző épülettípusok – templom, zsinagóga, iskola – és természetesen felekezeti hovatartozás – katolikus, református, evangélikus, izraelita, ... – szerinti építészettörténeti kutatás elvégzése. Az egyházi pályázatok elhelyezendőek az adott felekezet építészeti kultúrájában a stílus¹⁹ és a térformálás²⁰ tekintetében is.

Paper 34., 35., SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Imre Steindl's neo-gothic approach in the Hungarian design competitions of the 1870's. In: *Architektura & Urbanismus*. L. évf. 2016. Nr. 1–2. pp. 92–103., SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Design Competition for the Fonciere palace, Andrassy Avenue, Budapest: A Pivotal Moment In: *Periodica Polytechnica Architecture*. XL. évf. 2015. Nr. 1. pp. 49–58. SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: Erzsébet királyné emlékműveinek pályázatai 1900–1920. In: *Architectura Hungariae*. XIV. évf. 2015. Nr. 1. pp. 37–50.

¹⁵ MARÓTYZ KATALIN: Ybl Miklós és az építészeti közélet – pályázatok a Magyar Mérnök- és Építészegyletben. In: *Ars Hungarica*. XL. évf. 2014. Nr. 4. pp. 489–496.

¹⁶ SISA JÓZSEF (szerk.): *A magyar művészet a 19. században - Építészet és iparművészet*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris, Budapest, 2013.

¹⁷ A kutatás kiindulópontját, az alapadatokat és elsődleges forrásokat a témavezető Bolyai-ösztöndíj támogatásával végzett kutatása és Székely Márton doktorandusz folyamatban lévő kutatása biztosítja.

¹⁸ SZÉKELY MÁRTON, MARÓTYZ KATALIN: A pályázat, mint jelenség a késő-historizáló építészet korában. In: *Építés- Építészettudomány*. 2017. lektorálás alatt

¹⁹ A korai historizmusban a pályaterveken megjelenő stílus irányzatok progresszivitása, a későhistorizmusban pedig a századfordulás és történeti ízlésű vonal érdemel majd figyelmet. MARÓTYZ KATALIN: Mintakövetés és invenció a XIX. század második felének budapesti építészetében. In: *Építés- Építészettudomány*. XXXIII. évf. 2005. Nr. 1–2. pp. 27–44., NÉMETH NÓRA, MARÓTYZ KATALIN: Stíluskérdések a századfordulón – Két építészeti pályázat háttere. In: *Építés- Építészettudomány*. XLI. évf. 2013. Nr. 3–4. pp. 253–270.

²⁰ A szakrális terek funkcionális elemzése Guzsik Tamás gondolatmenetét folytatva végzendő, a teljes térformára kiterjesztve. GUZSIK TAMÁS: *Szagrális terek funkcióelemzése I-III. Egyetemi jegyzet*. Budapest, 1988.

A legtöbb pályázatot az izraelita felekezetek írták ki,²¹ a korábbi építési-korlátozások után a zsinagógaépítkezések robbanásszerű növekedését tapasztalhatjuk a historizmus időszakában,²² ebből körülbelül félszáz épületre pályázatot is hirdettek. A zsinagógák tekintetében ismert a moreszk romantika divatja a 60-as évektől, később a századfordulós nemzeti formák hangsúlyos megjelenése. A kutatás feladata ezeket a tendenciákat a pályázatok szempontjából vizsgálni, figyelem fordítandó a térformálás és stílus kötődésére az ortodox-, neológ- Status quo ante irányzatokhoz.

Az átfogó pályázati áttekintés²³ alapján a második legnagyobb megbízó a római katolikus egyház volt, szerteágazó típusú felhívásokkal. Kisebb plébániatemplomoktól az érseki palotán át az emléktemplomig sokszínű a pályázat segítségével megoldani kívánt építészeti feladatok sora, vizsgálandó a tradíció és újítás kérdése is ebben a körben. A kutatás ezen része is kapcsolódik korábbi és folyamatban lévő tanszéki kutatásokra.²⁴

Népességarányához képest aktív pályázat-kiíró volt az evangélikus felekezet,²⁵ viszonylag kevés épületet terveztetett ezen a módon a református egyház. A lutheránus és kálvinista templomok esetében az eddig említett szempontokon kívül különös figyelemmel vizsgálandó, hogy a pályatervek és megvalósult épületeken hogyan jelennek meg az új térformálási tendenciák.²⁶

A templomokon kívül elvétve találunk felhívásokat iskolák, paloták, bérházak tervezésére, érdekesnek ígérkeznek azonban a felújításokra vonatkozó kiírások. Vizsgálandó, hogy a korszak műemlékvédelméhez kapcsolható, vagy csak műszaki állagmegóvásról szóló pályázatok ezek.

²¹ A korábban említett szaksajtó-feltárás alapján.

²² Alapvető adatok és elsődleges források a témához: KLEIN RUDOLF: *Zsinagógák Magyarországon 1782-1918*. Terc, Budapest, 2011., *Magyarországi zsinagógák*. szerk.: Gerő László. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1989.

²³ Adatbázis a korszak pályázatairól, mely a témavezető és Székely Márton adatgyűjtését tartalmazza, a dokumentum természetesen a leendő doktorandusz rendelkezésére áll kutatásához.

²⁴ Vukoszávlyev Zorán által vezetett doktori kutatások, melyeket Katona Vilmos és Urbán Erzsébet végez, illetve végzett.

²⁵ A korszak evangélikus templomainak építészettörténetét Dr. Krähling János tárta fel. KRÄHLING JÁNOS: *Evangélikus templomépítészet a Dél-Dunántúlon*. kandidátusi értekezés, 1993., OTKA-68933, OTKA-46382, utóbbinak a témavezető társkutató résztvevője volt.

²⁶ KRÄHLING JÁNOS: The Protestant Church Architecture of East-Central Europe in the Seventeenth to Eighteenth Centuries - From Medieval Heritage to New Spatial Solutions: An Overview In: Harasimowicz Jan (szerk.) *Protestantischer Kirchenbau der Frühen Neuzeit in Europa: Grundlagen und neue Forschungskonzepte*. Schnell und Steiner, Regensburg, 2015.pp. 131-146.

A téma szorosan kapcsolódik az Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken végzett, korábban részletesen hivatkozott – szakrális építészettel kapcsolatos – és a témavezető által irányított, folyamatban lévő – a késő-historizmus pályázatainak átfogó megismerésére irányuló – kutatásokhoz. Ez megteremti a lehetőséget, hogy a doktoráns hallgató a téma vezérfonala mellé az egyes felekezeti és stílustörténeti szempontokhoz alapot kapjon, nem feladata ezen témarészek alapkutatása.

A kutatás eszközei: a korabeli és mai szakirodalomra vonatkozó könyvtári kutatás és a korabeli szaksajtó további elemzése, levéltári kutatás, a tervek és a megépült épületek építészeti analízise. A „komplex-vizsgáig” tartó első két év alatt a meglévő adatok ellenőrzésén és bővítésén túl a felekezetenkénti szisztematikus építészettörténeti feltárás végzendő el, a források segítségével esettanulmányok készülnek. A kutatás második két évének kezdetén felülvizsgálandó, hogy az összefüggések tekintetében a kezdeti vizsgálati szempontrendszer mennyiben bővítendő, majd az átfogó jellegű feltáró elemzések elvégzése a feladat.

Budapest, 2017. február 23.

Dr. Maróty Katalin
témavezető